

ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ БІОБІБЛІОГРАФІЧНЕ ВИДАННЯ ПРО К.Д. УШИНСЬКОГО

У статті представлено перший в Україні біобібліографічний покажчик, присвячений життю та діяльності видатного педагога України і Росії К. Д. Ушинського.

Ключові слова: *видатні педагоги, К. Д. Ушинський, біобібліографічний покажчик, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського*

З метою науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, поширення передового досвіду та сприяння впровадженню наукових розробок у роботу навчальних закладів, для підвищення професійного рівня науково-педагогічних та педагогічних кадрів, самоосвіті студентської молоді, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) започаткувала підготовку у 2001 р. біобібліографічних видань про життя й діяльність визначних педагогів України і світу в серії „Видатні педагоги світу”. Впродовж 2001–2009 рр. фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено і видано чотири випуски біобібліографічних покажчиків, які присвячені В. О. Сухомлинському (2001 р., 2008 р.), Я. Корчаку (2003 р.) та А. С. Макаренку (2008 р.), що надійшли до фондів національних, державних та провідних книгозбірень освітянської мережі НАПН України і МОН України.

П'ятий випуск бібліографічного видання із серії „Видатні педагоги світу” присвячено Костянтину Дмитровичу Ушинському (1823/1824–1870) – найавторитетнішому педагогу XIX століття, основоположнику наукової педагогіки й народної школи, автору праць з теорії та історії педагогіки, який першим поставив виховання на наукове підґрунтя, поєднавши педагогіку з психологією та іншими науками про людину, творця підручників для початкового навчання “Рідне слово” та “Дитячий світ”. Крім того, глибоко розуміючи значення вчительської праці для розвитку суспільства К. Д. Ушинський розробив програму педагогічної освіти й проект учительської семінарії, розвинув і вдосконалив методику початкового навчання, а також був одним з перших вчених Російської імперії, який у своїй праці зазначав, що для забезпечення фахових потреб вчителів у структурі навчальних закладах мають бути засновані навчально-педагогічні бібліотеки [1]. Ім'я К. Д. Ушинського настільки ґрунтовно ввійшло у історико-педагогічний контекст, що нині неможливо уявити історію вітчизняної педагогічної науки без цієї постаті.

Здійснений аналіз джерельної бази щодо діяльності К. Д. Ушинського та бібліографії про нього показав, що виховний досвід і літературно-педагогічна спадщина К. Д. Ушинського склали не лише яскраву сторінку вітчизняної історії педагогіки, але й стали феноменом світового освітньо-виховного процесу. На його ідеях зросли такі видатні педагоги, як Х. Д. Алчевська, Г. Г. Ващенко, Б. Д. Грінченко, М. І. Демков, О. В. Духнович, Я. Корчак, Т. Г. Лубенець, А. С. Макаренко, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, Я. Ф. Чепіга та ін. Творчий доробок видатного педагога безперервно вивчався й інтегрувався як українськими так і російськими дослідниками, зокрема, М. М. Грищенко, М. С. Грищенко, М. Ф. Даденков, С. А. Литвинов, О. Р. Мазуркевич, М. Л. Рибаківа, С. Х. Чавдаров.

Слід зазначити також, що літературно-педагогічна спадщина К. Д. Ушинського протягом останніх двох століть була об'єктом численних досліджень. Зібрана біобібліографія видавалася за радянські часи у Москві в трьох бібліографічних покажчиках, присвячених діяльності К. Д. Ушинського: перший підготовлений Академією педагогічних наук РРФСР до 75-річчя від дня смерті видатного педагога вийшов у 1946 р., другий – у 1952 р., укладений фахівцями Державної бібліотеки з народної освіти ім. К. Д. Ушинського і останній, третій покажчик, що містив повний бібліографічний опис документів педагога-гуманіста з 1848 до 1984 рр., був підготовлений і виданий у 1985 р. Державною орденом Трудового Червоного Прапора науковою педагогічною бібліотекою ім. К. Д. Ушинського Академії педагогічних наук СРСР.

Сучасний рівень розвитку освіти в Україні, що ґрунтується на гуманістичних засадах виховання і навчання, зумовив змінення авторитарної моделі навчання підростаючого покоління на особистісно орієнтовану, тому вчителю, науковці все активніше звертаються до праць видатних педагогів-гуманістів, зокрема, К. Д. Ушинського, намагаючись знайти в їх спадщині відповіді на актуальні питання щодо організації життєдіяльності дітей на сучасному етапі. Тому, з метою доведення до широких кіл освітян: науковців, практиків, молоді, що навчається, бібліотекарів – здобутків видатного педагога, а також праць про його життя і діяльність та з приводу відзначення ювілейної дати – 185-річчя від дня народження, яку святкувала у 2009 р. вся педагогічна громадськість України й світу, спонукало науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготувати перший в незалежній Україні біобібліографічний покажчик „Деї К. Д. Ушинського в контексті сучасної педагогічної науки та освіти: 1991–2009 рр.”(до 185-річчя від дня

народження), присвячений творчості К. Д. Ушинського. Науковими консультантами цього видання стали відомі вчені: академік НАПН України, доктор наук, професор, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України – О. В. Сухомлинська та академік НАПН України, доктор психол. наук, професор, ректор Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського – О. Я. Чебикін, які зробили чималий внесок у розвиток сучасної педагогічної науки в Україні та популяризації ідей видатного педагога.

Необхідно зазначити, що покажчик охоплює 904 бібліографічних описи документів, що були опубліковані в Україні та у зарубіжних країнах з 90-х років ХХ ст. до сьогодні.

Відкриває покажчик ґрунтовна стаття доктора пед. наук, ст. наук. співробітника лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України Л. Д. Березівської „*До портретної галереї видатних вітчизняних педагогів: Костянтин Ушинський (1823/1824–1870/1871)*”, в якій висвітлено життя й педагогічну діяльність К. Д. Ушинського, його погляди на процес навчання й виховання підростаючого покоління. Доповнює біографію педагога-гуманіста перелік основних дат його життя й діяльності, складений за прямою хронологією.

Бібліографічний покажчик складається із п'яти розділів. Суттєвим є те, що у першому розділі „*Твори К. Д. Ушинського*” комплексно представлено бібліографічні описи праць педагога-демократа виданих впродовж 80-х років ХХ століття до 2009 року, за видами документів і темами видань у семи підрозділах: „Повне зібрання творів”, „Вибрані твори”, „Тематичні збірки”, „Окремо видані праці”, „Статті з наукових збірників та періодичних видань”. У окремих підрозділах надруковано: „Література для дітей” і „Переклади праць К. Д. Ушинського іноземними мовами за рубежом”. Всі документи у підрозділах сформовано хронологічно за роками видання, а в межах року – за зведеним українсько-російським алфавітом назв праць. З метою найкращого висвітлення творчого доробку видатного педагога до покажчика було включено бібліографічні описи 87 праць К. Д. Ушинського, що видавалися з початку 80-х років ХХ століття до 2009 року. Це зумовлено незначною кількістю перевидань його творів за часів незалежної України, тому укладачі звернулись до видань 80-х років минулого століття, щоб найповніше представити педагогічну спадщину видатного педагога.

До другого розділу „*Література про життя та діяльність К. Д. Ушинського*” включено бібліографічні описи публікацій вчених-дослідників про життєвий й творчий шлях К. Д. Ушинського, що вийшли з друку впродовж 1991–2009 рр. в Україні і за рубежом. Описи статей розміщено у чотирьох підрозділах: „Біографія К. Д. Ушинського у дослідженнях науковців України і світу”, „Науково-практичні конференції, семінари, педагогічні читання, присвячені творчому використанню педагогічної спадщини К. Д. Ушинського” та вперше у бібліографічних виданнях про К. Д. Ушинського, представлено наукову школу ушїнознавства: „Дисертації та автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук” і „Дисертації та автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук”.

Найбільш наповненим і цікавим для сучасників є третій розділ „*Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського і сучасна освіта*”, який містить публікації дослідників, що характеризують педагогічну систему К. Д. Ушинського, його погляди на зміст виховання й навчання дітей і молоді, на формування особистості вчителя та питання підручникотворення. Ці матеріали друкувались як окремими виданнями, так і статтями у наукових збірниках та періодичних виданнях упродовж 1991–2009 рр. Їх згруповано у шести підрозділах: „К. Д. Ушинський – основоположник сучасної педагогічної науки”; „Психологія та антропологія в педагогічній системі К. Д. Ушинського”; „Наукові засади навчання і виховання дітей та молоді за К. Д. Ушинським”; „Формування особистості вчителя у творчому доробку К. Д. Ушинського”; „Питання підручникотворення за К. Д. Ушинським”; „Творча реалізація ідей К. Д. Ушинського в сучасній педагогічній практиці”.

Заслугує на увагу і четвертий розділ „*Увічнення пам'яті К. Д. Ушинського в Україні та світі*”, який є новим у бібліографії про К. Д. Ушинського, і який складається з трьох підрозділів. У першому – представлено матеріали, що розкривають діяльність і внесок у вивчення й дослідження спадщини видатного педагога установ та закладів освіти України і зарубіжжя, яким присвоєно ім'я К. Д. Ушинського. Документи в ньому розміщено за алфавітом установ і навчальних закладів, а в межах установи й закладу – за хронологією. Другий підрозділ уміщує бібліографічні записи про документи, які засвідчують випуск ювілейних медалей, присвячених К. Д. Ушинському. Зокрема, у даному підрозділі окремо за роками, представлено публікації та перелік наказів Академії педагогічних наук України (нині Національна академія педагогічних наук України) про нагородження діячів науки та освіти України й світу відомчою золотою медаллю АПН України „Ушинський К. Д.” з часу заснування даної медалі. Прізвища нагороджених подано за алфавітом. Додатком у кінці покажчика для ознайомлення користувачів зі змістом „Положення про медаль Академії педагогічних наук України «Ушинський К. Д.»” уміщено його текст. У третьому підрозділі „Послідовники педагогічних ідей” представлено інформацію про Алчевську Х., Грінченко Б., Макаренка А., Сухомлинського О., та інших послідовників ідей великого педагога, їхній досвід діяльності та документи про них. Бібліографію двох останніх підрозділів згруповано в хронологічному порядку, а в межах року – за алфавітом прізвищ авторів публікацій.

Слід відзначити, що останньому, п'ятому розділі покажчика: „*Творча спадщина К. Д. Ушинського в електронних ресурсах*” – вперше, представлено інформацію про життя й діяльність визначного педагога, яка міститься в мережі *Інтернет*. Матеріал згруповано за алфавітом назв електронних ресурсів з сайтів, присвячених К. Д. Ушинському. До бібліографічних записів цього розділу надані посилання з інших

розділів покажчика, що сприяє більш повному розкриттю теми не лише в документах у традиційній формі, а й у електронній. У розділі відображено найзмістовніші та безоплатні для користувачів інтернет-ресурси.

Для більш зручного й ефективного користування біобібліографічним посібником, укладачами розроблено *допоміжний апарат*, який представлено в переліку: *бібліографічними покажчиками*, присвяченими діяльності К. Д. Ушинського, виданими раніше, ще у ХХ столітті; *«Алфавітним покажчиком назв праць К. Д. Ушинського»*, згрупованим за зведеним українсько-російським алфавітом, а переклади праць видатного педагога іноземними мовами – за латинським алфавітом; *«Іменним покажчиком авторів праць К. Д. Ушинського»*, в якому наведені прізвища всіх осіб, причетних до створення опублікованих праць К. Д. Ушинського, літератури про нього та його педагогічну діяльність. Всі названі прізвища авторів згруповано за зведеним україно-російським алфавітом. Завершується допоміжний апарат *«Предметним покажчиком»*, складеним українською мовою за працями К. Д. Ушинського та публікаціями про його творчість.

Під час підготовки покажчика укладачі використовували фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, електронні каталоги Державної наукової педагогічної бібліотеки імені К. Д. Ушинського (Росія), Національної бібліотеки Білорусі та інтернет-ресурси.

Необхідно зазначити, що виходячи з читацького призначення цього сучасного біобібліографічного видання, основними принципами відбору матеріалу для бібліографування були: науковість, повнота (оптимальна), достовірність. Бібліографічний опис і скорочення слів здійснювались за чинними в Україні стандартами, зокрема, ДСТУ ГОСТ 7,1:2006. Квадратні дужки застосовувались тоді, коли необхідно було розкрити зміст чи доповнити назву певної статті, або навести інші важливі відомості; лише в окремих випадках здійснювалось анування представлених документів, наприклад, коли назва не розкривала змісту.

Високу оцінку даному біобібліографічному виданню дали рецензенти: доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України – Л. Д. Березівська та кандидат історичних наук, науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – О. М. Яценко, які відзначили, що дане видання розкриває педагогічну спадщину видатного педагога-гуманіста К. Д. Ушинського і в повному обсязі, об'ємно, представляє дослідження про нього впродовж 1991–2009 рр.

Даний біобібліографічний посібник надрукований тиражем 200 примірників за сприянням Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Вперше створений та виданий у незалежній Україні даний біобібліографічний покажчик про К. Д. Ушинського надійде до національних, державних та провідних освітянських книгозбірень держави й сприятиме впровадженню нових форм, методів та підходів щодо вирішення сучасних проблем навчання і виховання підростаючого покоління шляхом творчого використання елементів педагогічної концепції видатного педагога-гуманіста. Покажчик також буде доступний для широкого кола користувачів в електронній формі на Веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [<http://www.library.edu-ua.net>] у розділі «Науково-інформаційна діяльність» та у інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України і світу».

Використані джерела

1. Ушинський К. Д. Проект учительської семінарії / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: у 2 т. – К., 1983. – Т.2: Проблеми російської школи – С. 31–38.

Rohova P., Dorkenu A.

THE FIRST UKRAINIAN BIOBIBLIOGRAPHICAL INDEX ABOUT K. D. USHYNISKYI

The paper presents the first in Ukraine biobibliographic index dedicated to the life and work of the famous teacher of Ukraine and Russia K. D. Ushynskiy.

Key words: *outstanding teachers, K.D. Ushynskiy, bibliographic index, Derzhavna naukovopedagogichna biblioteka Ukrainy im. V.O. Sukhomlynsko.*

Стаття надійшла до редакції 14.10.2010